

АМАН ТҮҮХИЙН ХӨГЖИЛ БА ХИЙМЭЛ ОЮУН УХААНЫ ТЕХНОЛОГИ

Л.Санчир
МУБИС-Багшийн сургууль, доктор (Ph.D)
Холбоо барих зохиогч: sanchir.l@msue.edu.mn ORCID ID

Хүлээн авсан: 2026.03.14 Хянагдсан: 2026.04.05 Зөвшөөрсөн: 2026.05.18

Хураангуй

Энэхүү өгүүлэлд аман түүхийн судалгааны үүсэл, хөгжил болон орчин үеийн хиймэл оюун ухааны технологийн дэвшил аман түүхийн судалгаанд хэрхэн нөлөөлж, ямар шинэ боломжуудыг нээж буйг авч үзэв. Аман түүх нь хувь хүний дурсамж, амьдралын туршлага, нийгмийн бодит байдлыг амьд эх сурвалжаар дамжуулан судлах онцлогтой бөгөөд ХХ зуунаас хойш түүх судлалын чухал салбар болон хөгжсөн. Гэвч уламжлалт аман түүхийн судалгаанд ярилцлагын дуу, дүрс бичлэгийг буулгах, хадгалах, ангилах, их хэмжээний мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийх зэрэг олон хүндрэл тулгарч ирсэн.

Сүүлийн жилүүдэд хиймэл оюун ухаанд суурилсан дуу хоолой таних, байгалийн хэл боловсруулах, автомат орчуулга, хураангуйлах болон өгөгдөл ангилах технологиуд эдгээр бэрхшээлийг даван туулах үр дүнтэй хэрэгсэл болж байна. Тус өгүүлэлд хиймэл оюун ухааны технологи аман түүхийн судалгааны үр ашиг, хурдыг хэрхэн нэмэгдүүлж буйг тодруулан авч үзэхийн зэрэгцээ мэдээллийн найдвартай байдал, ёс зүй, судлаачийн оролцоотой холбоотой эрсдэлийг мөн хөндлөө. Эцэст нь, аман түүхийн судалгаанд хүн ба хиймэл оюун ухааны хамтын ажиллагаа зайлшгүй шаардлагатай бөгөөд энэ нь түүх судлалын шинэ арга зүй, дижитал архивын хөгжлийг урагшлуулах чухал хүчин зүйл болохыг дүгнэн харуулав.

Түлхүүр үг

Oral History, Аман түүх, Аман түүхийн хөгжил, Хиймэл оюун ухааны технологи, ChatGPT

Удиртгал

Монгол улсын боловсролын их сургуулийн Багшийн сургуулийн МХНУТ-ээс “Дижитал эрин дэх хүмүүнлэгийн боловсрол” сэдэвт их семинарын ажлын хүрээнд энэхүү өгүүллийг бэлтгэлээ. Уг өгүүлэл хоёр хэсгээс бүрдэнэ. Эхний хэсэгт Аман түүхийн тухай ойлголт, түүний түүхэн хөгжил болон техник технологотой хэрхэн холбогдох асуудлыг хөндөн гаргахыг, хоёрдугаар хэсэгтээ хиймэл оюун ухааны ерөнхий ойлголт, түүний үндсэн мөн чанар хийгээд аман түүхийн судалгаатай хэрхэн холбогдож болох талаар өөрийн нөхцөл боломжоороо бичихийг оролдлоо.

НЭГТ. АМАН ТҮҮХ

1.1 Oral History буюу аман түүх гэж юуг хэлэх вэ?

Oral History буюу Аман түүх хэмээх судалгааны чиг хандлага орчин үеийн хэв шинжээр олж хөгжөөд 80 орчим жил болжээ. АНУ-ын аман түүх судлаач Доналд Ритчие (Donald Ritchie) «*Doing Oral History: A Practical Guide*» номдоо: “Олон улсын аман түүхчид ерөнхийдөө АНУ-ын алдартай түүхч эрдэмтэн, сэтгүүлч Аллан Нэвинс нь 1948 онд Колумбын их сургуульд Аман түүхийн судалгааны танхим үүсгэн байгуулсан нь орчин цагийн Аман түүхийн судлал үүсэх эх суурь болсон гэж үздэг.” (唐诺·里奇, 2006, х.3) Английн алдартай аман түүхч Паул Томпсон (Paul Thompson): “1948 онд Колумбын их сургуулийн түүхч эрдэмтэн Аллан Нэвинс нь АНУ-ын иргэдийн дундаас онц чухал хүмүүсийн дурсамжийг тэмдэглэж эхэлсэн. Тэр цагаас эхлэн аман түүх нь нэгэн төрлийн түүхийн эх сурвалж болж, орчин цагийн арга барил зэргийг албан ёсоор үндэс суурийг нь тавьж эхлүүлсэн.” (保尔·汤普逊, 2000, х.7) хэмээн орчин цагийн аман түүхийг Аллан Нэвинс үндэслэсэн болохыг нэгэн дуугаар хүлээн зөвшөөрчээ. Аллан Нэвинсийн санаачилсан хөтөлбөр эдүгээ 8000 орчим аудио хэлбэрийн ярианы бичлэг, 1 сая орчим хуудас бүхий ярианы тэмдэглэлээс (Allan Nevins, n.d.) бүрдсэн дэлхийд анхдагч, хамгийн том зохион байгуулалттай аман түүхийн хөтөлбөрт тооцогддог.

1948 оноос аман түүх хөгжихдөө олон сорилтод орсон. Түүний хамгийн чухал нь аман түүх өөрөө юм. Аман түүх гэж яг юуг хэлэх вэ? Ямар шалгууртай байх вэ? гэдэгт аман түүхийн онолыг боловсруулсан эрдэмтэд дараах саналыг хэлжээ. Үүнд:

Луис Старр (Louis Starr): “Аман түүх бол дуухураагуур ашиглан түүгээр ярилцлагын багаж хэрэгсэл болгох замаар хүмүүсээс амаар яриулан үнэтэй мэдээллийг хадгалах ба өнөөг болтол хараахан олдоогүй анхдагч эх сурвалжийн материалыг тэмдэглэн авах юм.” (杨祥银, 2016, х.14) Доналд Ритчие (Donald A. Ritchie): “Товчхондоо, Аман түүх бол ярилцлагыг тэмдэглэх замаар цуглуулж ирсэн түүхэн ач холбогдолтой байх дурсамж болон хувь хүний шүүмж юм.” (唐诺·里奇, 2006, х.2) Паул Томпсон (Paul Thompson): “Аман түүх бол хүмүүсийн амьдралыг лавлаж болон шалган асуух тухай юм. Тэдний амаар хүүрнэх тэмдэглэлийг бас хамруулна” (保尔·汤普逊, 2000, х.25) хэмээн Өрнийн сонгодог төлөөллүүд тайлбарласан бол Хятадын эрдэмтэн Жун Шаохуа (钟少华): “Аман түүх бол ярилцлага өгөгч болон ярилцлага авагч түүхийн ажилтан хоёрын хамтын бүтээл юм. Хүн төрөлхтний онцгой хэлийг хэрэглэж, техник технологийн хэрэгслийг ашиглаж, хоёр талын хамтын ярилцлагын дууны бичлэг бүгд аман түүхийн материал болно. Дууны бичлэгийг бичгэн ноорог болгон цэгцлэх, дахин нягтлан, судлан сайжруулсны дараа олон төрлийн түүхийн нэг сэдэвт зохиол бичиж болно.” (钟少华, 1998, х. 414) Мөн Ян Ливэн (杨立文): “Аман түүхийн хамгийн үндсэн агуулга нь бичгийн сурвалжаас эсрэг тэсрэг юм. /Түүхэн үйл явдалд/ холбогдох хүн болон мэддэг хүний аман мэдээ баримтыг цуглуулах юм...үндсэн арга зүй нь байцаан, шалган асуух юм. Аман гар бичмэл хэлбэрийн материалыг цуглуулан хэрэглэх, судар, ном,

бичгэн материалтай хянан магадлах, гар бичмэлийн ноорог болгон цэгцлэх юм.” (杨立文,1993, х. 120) Бас нэгэн сонирхолтой тайлбарыг Жоу Сшиньгуо (周新国) эрхэм гаргасан байна. Түүний үзлээр бол түүх судлалын материалыг бичгийн, эд өлгийн, аман гэсэн гурван том төрөлд хуваадаг. Үүний аман төрөл нь аман түүх бөгөөд түүнд *“төрөл бүрийн ярилцлага, ярилцлага дунд хийсэн тэмдэглэл, хүний өөрийн бичсэн тэмдэглэл, дуу болон дүрстэй ярилцлага /бичлэг/, ТВ-ийн ярилцлага, кино, интернет зэрэг мэдээллийн хэрэгслээр цацагдсан ярилцлагыг хэлнэ. Амаар дамжин уламжлагдсан зүйлийг хожмын хүн бичиглэн авч, дараагийн хойч үедээ өвлүүлсэн тэмдэглэл, түүхийн эх сурвалжийн ардын аман яриа, домог, нийгмийн дуу, шүлэг хийгээд ярилцлагаар олж илрүүлсэн баримтууд нь түүхийн эх сурвалж болохыг”* (周新国,2010, х. 21) аман түүх гэнэ.

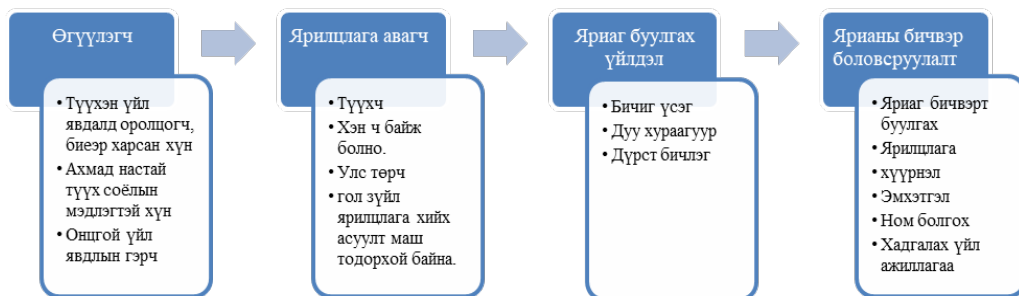
Дээрх эрдэмтдийн өгүүлснээс үзвэл аман түүх нь өгүүлэгч, ярилцлага авагч, яриаг буулгах үйлдэл, ярианы бичвэр боловсруулалт гэсэн дөрвөн хэсгээс бүрдэхийг хэлнэ. Эдгээрийн аль нэг нь байхгүй бол аман түүх биш юм. Жишээ нь: Хувь хүний өөрөө өөрийнхөө амьдралыг дурсан бичсэн дурсамжийн ном эсвэл тодорхой нэгэн асуултын дагуу өөрөө бичсэн дуртгалыг аман түүхэнд хамаарахгүй. Харин хувь хүний амьдралын тухай ном бичихдээ зохиолч намтрын эзнээр туулж өнгөрүүлсэн амьдрал, хийж бүтээсэн үйл хэрэг, алдаа оноог бичгээр тэмдэглэх эсвэл дуу хураагуур, дүрстэй бичлэгт буулган, түүнийгээ намтар зохиол бичихдээ ашиглаж байгаа бол аман түүх юм. Ер нь хувь хүний дурсамж өөрөө түүхэн үйл явдлыг тодруулахад асар их ач холбогдолтой.

Аман түүхийг бүрдүүлэгч **“Өгүүлэгч”** гэдэг нь түүхэн хэрэг явдалд оролцогч, нүдээр харсан, тухайн үйл явдлын гэрч, тухайн цаг үеийг биеэр туулагчийг хэлнэ. Жишээ нь: 1921 оны Ардын хувьсгалд оролцогчдын дуртгал яриаг 1920-1980-аад он хүртэл ШУА-ийн Түүхийн хүрээлэн, МАХН-ын түүхийн институциуд цуглуулахдаа нийт 939 */Эдгээрийн дийлэнх нь аман түүх юм/* партизаны дуртгалыг цуглуулж чадсан байдаг. Эдгээр 939 партизан бол Ардын хувьсгалын түүхийн талаар өөрийн туулж өнгөрүүлсэн амьдралаа **“Өгүүлэгч”** тал юм.

“Ярилцлага авагч” гэдэг нь тусгай мэргэжилтэй, заавал түүхч байх шаардлагагүй. Харин тухайн сэдвээр сайн боловсруулсан асуултын дагуу өгүүлэгч талыг сайн яриулж чадах хэн нэгэн байх ёстой. Түүхч, багш, оюутан хэн ч авч болно. Өгүүлэгчээс ярилцлага авах үеэр ярилцлага өгөгчийн нэр хүнд, бодол санааг өөрчлөх, зориудаар ямарваа нэгэн баримтын баталгаа гаргаж авахыг хориглоно.

“Яриаг буулгах үйлдэл” гэдэг нь ярилцлага авагчийн асуултын дагуу өгүүлэгч талын ярьсан яриаг тэмдэглэж хадгалах явцыг хэлнэ. Энэ нь бичгээр бичих эсвэл техник технологийн хөгжлийг даган дуу дүрсний бичлэгийг хийх үйлдийг хэлнэ. Өгүүлэгчийн талаар хэлэх зүйлийг бүгдийг бичиж буулгаж авна.

“Ярианы бичвэр боловсруулалт” нь ярилцлага өгөгчийн өгүүлсэн зүйлсийг бичвэрт буулгаж аман түүхийн материал болгож боловсруулахыг хэлнэ. Ингэхдээ өгүүлэгчийн хэлсэн ярьсан зүйлийн худал хуурмаг хэсгийг ялгаж, бодитой яриаг баримтжуулан баталгаажуулахыг хэлнэ. Өгүүлэгчийн сул яриа, нутгийн аялгууны үг хэллэгийг тэр хэвээр нь буулгах хэрэгтэй. Энэ нь дараа үед хэл шинжлэлийн чухал баримт болох юм.

Аливаа нэгэн түүхэн үйл явдлыг дараа нь нэхэн судлахдаа архив, статистик, сонины мэдээг гол эх сурвалжаа болгодог. Энэ нь хэдийгээр хөдлөшгүй баримт мөн байх боловч түүхэн үнэнг нэхэн тодруулахад баримтын субъектив хүчин зүйлсийн нөлөө их байдаг. Учир нь тухайн баримт бичигт улс орны дээд давхаргын ашиг сонирхлыг хамгаалах талаас бичихийг зорьдог. Харин нийгмийн энгийн олон ард түмний ашиг сонирхлын талаас төдийлэн бичдэггүй. Аливаа баримт өөрөө объектив байх ёстой бөгөөд энэ шаардлагыг аман түүх илүүтэй хангана. 2024 оны 9 сард Хятадын Харбин хотноо болсон Хятадын аман түүхийн холбоо байгуулагдсаны 20 жилийн ойн олон улсын бага хуралд Японы хятад судлаач, Бээжингийн гадаад хэлний сургуулийн профессор Мачан Гунянь (马场公彦) илтгэлдээ аман түүхийн хэлбэр ангиллыг “Аман тэмдэглэл, аман зохиолын өв, дурсамж-дуртгал^{*}, гэрчийн үг, сонсож бичих” (马场公彦, 2024, х. 7) зэрэг таван төрөлд хуваасан саналыг гаргасан байдаг. Гэхдээ хэлсэн ярьсан бүхнийг аман түүх гэвэл өрөөсгөл бөгөөд үүнд судлаачийн ёс зүйн суурь зарчим хамаатай. *Илтгэл яриа, нууцаар чагнасан бичлэг, дуу дүрстэйгээр бичигдсэн хувь хүний өдрийн тэмдэглэл эсвэл ярилцлага өгөгч, авагч хоёрын харилцан ярианы бичлэг ороогүй бол үүнийг аман түүхэнд багтаахгүй болохыг зарим эрдэмтэд анхааруулж* (唐诺·里奇, 2006, х.1) байна.

1.2 Аман түүхийн хөгжил

Аман түүхийн хөгжлийг их төлөв эрт, дунд, орчин үе хэмээн гурван үндсэн үе шатыг дамжиж өнөө хүрсэн хэмээн үздэг. Уг гурван үе шатыг улс бүр өөрийн түүхийн онцлогтоо нийцүүлэн задлаад олон үед хуваасан байдаг. Тэгвэл аман түүхийн хөгжлийн эрт үе, дунд үе, орчин үе хэмээн тус тусад нь үечлэхдээ ямар шалгуураар хуваадаг вэ? Үүнээс үндэслэн аливаа улсын аман түүхийн үечлэлийг хэрхэн тогтоох вэ? зэрэг олон асуудал цэгцэрнэ.

Аман түүхийн эрт үеийг дэлхийд бичиг үсэг үүсэхээс өмнөх цаг хугацаанд хамааруулан авч үзэх хандлага түгээмэл байх бөгөөд улс орнууд харилцан адилгүй цаг хугацаанд бичиг үсэгтэй болсон байдаг. Гэхдээ үүнд анхаарах нэг асуудал нь эртний соёл иргэншлүүд бүгд бичиг үсэгтэй болсны дараа аман түүхийн хөгжил эртний үеэсээ шууд дунд үе рүү шилжих тухай ярьж туйлширч болохгүй.

Английн аман түүхч Паул Томпсон: “Үнэндээ аман түүх нь түүхтэй адил урт удаан үргэлжилсэн. Тэр бол түүхийн хамгийн анхны хэлбэр” (保尔·汤普逊, 2000, х.25) хэмээгээд Эртний Хятад, Энэтхэг, Египет, Грек, Ромын үед бичигдсэн

* Түүхэн хэрэг явдалд оролцогчоос дурсамж-дуртгалыг яриалан бичиж авах хүрээнд.

түүхийн зохиолууд нь өнөөгийн залгамжлагч улс гүрнүүдийн аман түүхийн хөгжлийн эртний хэлбэр юм. АНУ-ын аман түүх судлаач Доналд Ритчие *«Doing Oral History: A Practical Guide»* бүтээлдээ: “Одоогоос 3 мянган жилийн өмнөх Хятадын Жоу хаант улсын ордны түүхч түшмэл тусгайлан зориулж цуглуулсан хүмүүсийн үг ярианы судартай байв.” (唐诺·里奇, 2006, х.3) Хятадын Жоу Шиньгуо профессорын бүтээлд “Хятад улсад наанадаж баруун Жоу улсын түүхийг мөшгөвөл, түүхч түшмэлүүд “Үйл хөдлөлийг зүүн сударт, үг яриаг баруун сударт”^{*} хэмээн тэмдэглэсэн байх бөгөөд үүний “Үг яриа”^{**} гэсэн ханз бол аман түүхийн баримтыг хэлнэ.” (周新国, 2010, х. 22) Энэмэтчилэн Эртний Хятадын түүх, соёлын сонгодог зохиол болох *«Засаг ном»*, *«Шүлэглэлт ном»*, *«Чу улсын шүлэг»*, *«Шүүмжлэлт өгүүлэл»* зэрэг бүтээлүүдийг Эртний Хятадын аман түүхийн баримтад хамааруулж болно. Бас Хан улсын түүхч Сы Мачиан (司马迁) *«Түүхэн тэмдэглэл»*-ээ бичихдээ нилээд хэмжээний аман түүхийн баримтууд ашигласан (杨祥银, 2016) нь Эртний Хятадын хийгээд Монголын эрт үеийн Хүннүгийн түүхэнд холбогдох хэсгээс тод харагддаг.

Эртний Грекийн *«Гомерын тууль»*, Геродитийн *«Түүх»*, Фукидидын *«Пелопоннесийн дайны түүх»* зэрэг түүхийн зохиолууд нь Өрнө дахины аман түүхийн эртний хэлбэр гэж үздэг. Тухайлбал, Эртний Грекийн түүхч Фукидид МЭӨ 431-404 онуудад үргэлжилсэн Пелопоннесийн дайнаар сэдэвчилж *«Пелопоннесийн дайны түүх»* хэмээх 8 боть түүхэн зохиолыг бичихдээ дайнд оролцсон гэрч нараас ярилцлага авч баримтжуулж бичжээ. Фукидид хэлэхдээ: “Ижил үйл явдлыг гэрчүүд өөрийн бүрэн бус дурсамжаараа өөр өөрөөр дүрслэн ярьж байлаа” хэмээн гомдлож” (唐诺·里奇, 2006, х.3) байсан гэдэг. Ингэснээрээ Фукидид тус зохиолоо “Грекийн бурхад”-ын тухай өгүүлдэг уламжлалт домгийн арга барилаар бус түүхэн үйл явдлыг түүхэн бодит баримтад тулгуурлан ямар нэгэн хэтрүүлэлгүй бичжээ.

1773 онд Английн нэрт түүхч, эрдэмтэн Самуэл Жонсон (Samuel Johnson)-ы хэлснээр “аливаа түүхийн хамгийн эхэн үед бүгд аман түүхийн хэлбэрээр оршин тогтнож байсан” (唐诺·里奇, 2006, х.20) хэмээн хэлсэнчлэн Монголын аман түүх адил юм. Түүхч Ш.Бира “Бичиг үсэг гарахаас өмнө Эртний Монгол хүмүүсийн дунд ихэвчлэн үлгэр домгийн хэлбэрээр түгж тархсан түүхэн аман зохиол бол Монголчуудын түүхийн мэдлэг боловсролын анхны эх булаг мөн” хэмээгээд “Монголчуудын заншил нь овог аймаг, өвөг дээдсийн удам угсааг эрхэмлэж төрсөн хүүхэд бүрдээ удам угсаагаа зааж өгч цээжлүүдэг. Ийнхүү тэд удам угсааныхаа тухай яриаг хүн бүрийн хүртээл болгодог учраас тэдний дунд угсаа гарал, овог аймгаа мэдэхгүй хүн нэг ч үгүй ажээ” (Бира, 1980) гэсэн бий. Үүнийг бататгах жишээ гэвэл «Монголын нууц товчоо» бөгөөд тухайн түүхэн эх сурвалжид Монголын нийгмийн дээд давхаргын төлөөлөгч хүмүүсийн тухай онцолж, тэдний амаас ам дамжсан домог, түүхэн үйл явдалд оролцогчдын дуртгал яриа зэргийг ашиглан бичжээ. Хэлбэрийн хувьд үеэс үед дамжсан домог эсвэл түүхэн бүтээлд орсон аман түүхийн баримт нь түүхийн эх сурвалж болсон байна.

* 左史记行, 右史记言 буюу “Үйл хөдлөлийг зүүн номонд, үг яриаг баруун номонд”

** 言Yán буюу “Үг яриа” гэсэн ханз

Аман түүхийн эртний үе хэдийгээр бичиг үсэгтэй болсны дараа ч мөн харьцангуй урт хугацаанд хүмүүс өнгөрсөн үеийн хэрэг явдлаа хойч үедээ домог, үлгэр, туульсаар уламжлан дамжуулж ирснээр дунд үедээ шилжсэн байдаг. Аман түүхийн дунд үед бичиг үсгийн хэрэглээ өсөн нэмэгдсэнээр хүн төрөлхтөн түүхэн хэрэг явдлаа бичиглэн үлдээх хандлага нэмэгдэв. Энэ үед аман түүх голлох байр сууриа бичгийн түүхэнд алдсан боловч, аман түүх өөрийн шинж төрхөө дунд үедээ хадгалсаар иржээ. Аман түүхийн энэхүү үе шат биднээс нэлээд холдсон ч алс эрт үеийн домог үлгэрээс ойр юм. Энэ шатанд түүх бичлэгийн хүрээнд домгийн материал төдий чухалчлагдан хэрэглэгдэхгүй болжээ. Түүний оронд домог үлгэр, туульсаас цаг хугацааны хувьд ойр, болсон үйл явдлыг эзэн биед хамаатуулж ярих амнаас ам дамжсан яриа, хууч яриа цаашлаад дурггалын зэрэг шинэ хэлбэрүүд хөгжсөн. Эдгээр амнаас ам дамжсан яриа, хууч яриа, дурггал зэрэг зүйлс түүх судлалын эх сурвалж гэхээсээ илүүтэй аман зохиолын төрөл зүйлд багтаж орж байлаа. Цаг хугацааны хувьд аман түүхийн эртний үеэс залган ХХ зууны эхэн хүртэл үргэлжилжээ.

Аман түүхийн орчин үеийг хүн төрөлхтөн бүтээгээд 80 орчим жил болж байна. Энэ үеийн онцлог бол улс бүхэнд байсан уламжлалт аман түүхийн хэлбэрийг түүхэн явдалд чухалд тооцогдох эх сурвалж хэрэглэгдэхүүн хэмээн үзсэнээр түүх, угсаатны зүй, соёл шашин зэрэг олон салбарууд судалгааны арга зүйн хэлбэрээр хөгжиж ирсэн. Улс бүхэнд аман түүхийг цуглуулах өөр өөрсдийн гэмээр арга зүй байсан агаад тэрхүү арга зүй, практик үйл ажиллагаа нь орчин үеийн аман түүхийн эхний шат болдог. Улмаар АНУ-д 1948 онд эх сууриа тавьсан аман түүхийн орчин үеийн чиг хандлагыг хэзээ хэрхэн нэвтрүүлж, ямар үр дүнд хүрч байгаагаар хоёр дахь шатыг тодорхойлж байна. Аман түүхийн орчин үеийн шатыг улс бүр өөрсдийн үндэстний соёл, ахуйн онцлог, туулсан түүхэн замнал, бүс нутаг, төрийн дэглэм, эдийн засаг, шинжлэх ухааны хөгжлийн түвшин зэргээс үндэслэн хоёр үндсэн үе шатаа олон болгож хуваан задалдаг. Энэ мэтчилэн аман түүхийн хөгжлийг ерөнхий байдлаар эрт, дунд, орчин хэмээн гурван үндсэн үе шатад хуваана.

1.3 Аман түүхийг баримтжуулах хэлбэрийн дэвшил

Түүхэн хэрэг явдлын оролцогч, нүдээр харсан, түүхэн гэрч, хохирогч, үйл явдлыг биеэр туулсан хүн зэрэг тухайн хэрэг явдлыг дурсан өгүүлэгч хүний ярьсан зүйлийг түүхч /хэн ч байж болно/ баримт болгон тэмдэглээд хойч үедээ мэдээлэл баримтжуулан дамжуулахдаа соёл иргэншлийн голлох ололт дэвшлүүдийг ашигласаар иржээ. Аман түүхийг баримтжуулахдаа “Бичиг үсэг”, “Дуу хураагуур-аудио”, “Дүрст бичлэг буюу видео” гэсэн гурван хэлбэрээр дамжин хөгжиж байна. Хүн төрөлхтний соёл иргэншлийн үүслээс саяхныг хүртэл аман түүхээ баримт болгон тэмдэглэхдээ бичиг үсгийг голлон ашигласаар иржээ. Эртний Хятад, Энэтхэг, Египет, Грек, Ромын үед бичигдсэн сонгодог бүтээлүүд хийгээд дундад зууны Монголын эзэнт гүрний үед бичигдсэн *«Монголын нууц товчоо»*, Марко Пологийн аяллын тэмдэглэл, Монголын их эрдэмтэн Ж.Цэвээн, Б.Ринчен, Ц.Дамдинсүрэн нарын Монголын 8 настай үрсээс 80 настай буурлаас хүртэл сурвалжлан олж тэмдэглэсэн элдэв зүйлийн аман өвийн баримт материалыг

XX зууны 30, 40-ээд оныг хүртэл бичиг үсгээр тэмдэглэн иржээ. Үүнээс хойш дуу авиа хадгалах тоног төхөөрөмж гарч ирснээр аман түүхчид дуу хураагуурт бичиж тэмдэглэх ажил эхэлжээ. Аллан Невинс 1948 оны 5 сарын 18-ны өдөр анхны аман түүхийн ярилцлагаа хийхдээ дуу хураагуур ашиглаж байсангүй. Ярилцлагаа бичгээр тэмдэглэж байлаа. Ярилцлага өгөгчийн хэлсэн зүйлийг бичгээр тэмдэглэхэд гүйцэхгүй, орхигдуулах зэрэг дутагдал гарч байсан учир 1949 оноос дуу хоолойн соронзон бичлэгийг ашиглах болжээ. Хятадын аман түүх судлалын залуу судлаач Ян Сяньин (杨祥银) судалгааны бүтээлдээ “XX зууны 50, 60-аад оны АНУ-ын аман түүхч нар дуу хураагуурыг хэдийнээ ашигладаг болсон байхад тухайн цаг үеийн Хятад, Африкийн зэрэг бусад улс орнуудад хангалтгүй байх жишээтэй. Мэдээж дуу хураагуур ашиглах нь давуу тал ихтэй бөгөөд энэ нь ярилцлага авагч болон өгөгч хоёр талын харилцааны агуулгыг бичихээс гадна ярианы өнгө, хэмийг тэмдэглэж чаддаг. Үүгээр бичгийн тэмдэглэлийн гол дутагдалтай байдал илэрнэ” (杨祥银, 2004, х. 6–7) хэмээн бичжээ. Мөн орчин үеийн техник технологийн хөгжлийг дагаад сүүлийн үед аман түүхийг дүрст бичлэгээр хийх нь нэмэгдэж байна. 1990-ээд оны мэдээллийн эрин үе, 2000-аад оны интернэтийн хувьсгал, 2010-аад оны ухаалаг технологи, их дата өгөгдлийн хөгжлийн тэсрэлтийг дагаад хүн бүхэнд аман түүхийн судалгааг хийхэд хялбар, баримт материал боловсруулахад амар хялбар болсон нь энэ цаг үед улс төр, эдийн засаг, соёл, боловсрол, спорт зэрэг олон салбарт төрөл бүрийн аман түүхийн суурьтай нэвтрүүлгийг хийх болсон. Энд аман түүхийн нэгэн судалгааны талаар товч дурдъя.

2010 оноос Хятадын шинжлэх ухаан, технологийн удирдах дээд байгууллагын санаачилгаар “老科学家学术成长资料采集工程” буюу “Ахмад эрдэмтдийн эрдэм судлалын замналын баримт цуглуулах төсөл”-ийг Хятадын холбогдох яам, шинжлэх ухааны академи, мэргэжлийн холбоо зэрэг 12 байгууллагатай хамтран хэрэгжүүлж байна. Төслийн үндсэн чиглэл нь ахмад эрдэмтдийн боловсрол, эрдмийн судлалын замнал, багш шавийн харилцаа, амжилт бүтээл, тэдний эрдэм судлалын хөгжлийн үе шат, чухал үйл явдлыг баримтжуулан цуглуулахад оршино. Үүнтэй холбоотойгоор тэднээс аман түүхийн баримтыг цуглуулж ажиллахдаа, ахмад эрдэмтний эрдэм судлалын үзэл санаа, үзэл баримтлалын төлөвшилийг дүрс бичлэгээр авч цуглуулах мөн тэдний сурч боловсорсон замнал, багш шавийн харилцаа, эрдэм судлалын амжилт, онц чухал мөчүүдийн дурсамжуудыг өгүүлсэн аман түүхийн баримт бүрдүүлэхэд онцгой чухалчлан анхаарчээ. Төслийн үр дүнгийн талаар Жианхан их сургуулийн Уханы судалгааны хүрээлэнгийн ахлах судлаач Тан лэй (汤蕾) гурван үр дүнгээр тодорхойлсон байдаг. Үүнд:

1. “Ахмад эрдэмтдийн эрдэм судлалын замналын цахим сан хөмрөг”-ийг системтэйгээр байгуулах,
2. Хятадын ШУА, инженерийн академитай хамтран ахмад эрдэмтдийн эрдэм судлалын замналыг бодитоор харуулсан намтар бүтээл гаргах,
3. Өмнөх хоёр ажлын суурин дээр ахмад эрдэмтдийн танилцуулга цуврал нэвтрүүлэг, сурталчилгааны материал бэлтгэх гэжээ. (汤蕾, 2024, х. 317)

2024 оны 5 сарын мэдээллээр тухайн төслөөр Хятадын “...500 гаруй эрдэмтдийн эд зүйлийн 147000 ширхэг материал, цахим баримтын 345000 тооны эх сурвалж,

дүрс бичлэгийн 470000 минут, дуу хоолойн 560000 минутын бичлэгийг тус тус цуглуулжээ...үүний үр дүнд “中国科学家博物馆” (中国科学家博物馆, 2017) буюу Хятад улсын шинжлэх ухааны эрдэмтдийн музейг байгуулсан билээ.” (中国科学技术协会, 2024) Энэ нь хятадын шинжлэх ухааны хөгжлийн түүх, түүнд шинэ үеийн хүүхэд залуусыг татах, уг асуудлаар хожмын судлаачид эрдэм шинжилгээний ажил хийхэд эх сурвалжийн дутагдалд орохгүй байх зэрэг олон давуу талыг авчрах ач холбогдолтой хэмээн үнэлжээ.

Хүн төрөлхтөн техник технологийн хөгжлөө дагаад бүхий салбар хувьсан өөрчлөгдөж байна. 2020-оод оны үе бол хиймэл оюун ухааны технологийн эрин бөгөөд энэ технологи аман түүхийн судалгаанд шинэ шинэ боломж, олон давуу тал, судалгааны үйл ажиллагааг хялбаршуулах зэрэг давуу талыг авчрахаар байна. Үүнийг дараагийн хэсэгтээ дэлгэрэнгүй авч үзнэ.

Хоёрт. ХИЙМЭЛ ОЮУН УХААНЫ ТЕХНОЛОГИ

2.1. Хиймэл оюун ухааны технологийн ерөнхий ойлголт

Аман түүх бол хувь хүн болон бүлэг хүмүүсийн хамтын туршлагыг тэмдэглэн үлдээх нэгэн төрлийн арга хэлбэр бөгөөд эрт цагаас амнаас ам дамжин ирсэн аман уламжлалаас эхтэй. Харин аман түүхийг судалгааны системтэй арга зүй болгон ашигласан нь орчин үеийн шинжлэх ухаан, технологийн хөгжилтэй салшгүй холбоотой. 1948 онд АНУ-ын эрдэмтэн Аллан Нэвинс анхны аман түүхийн төвийг байгуулж (杨祥银, 2004, х. 58–68), 1949 оноос дуу хураагуурын төхөөрөмжийг аман түүхийн судалгаанд нэвтрүүлснээр орчин үеийн аман түүх судлалын чиг хандлагыг эхлүүлжээ. Үүний дараагаар төрөл бүрийн дуу болон дүрс бичлэгийн төхөөрөмж, дүрс бичлэгийн төхөөрөмжийн технологийн хөгжлийн ачаар аман түүх нь түүхийн шинжлэх ухаан, хүн судлал, хэл шинжлэл, уран зохиол зэрэг олон салбарт хэрэглэгдэх болж, хувь хүний амьдралын туршлага, ой санамж, соёлын өөрчлөлтийг судлах арга замын нэг нь болж хөгжсөн. Ингэж үзвэл, орчин үеийн шинжлэх ухаан, технологийн хөгжил, ололт амжилтууд аман түүхийн судалгаанд ашиглагдах гол багаж хэрэгсэл болж, түүний боловсруулалт, хадгалалт, хамгаалалтын гол баталгааг бүрдүүлж өгсөн гэж үзэж болно.

Орчин үеийн шинжлэх ухаан, технологийн хөгжлийн дундаас хамгийн их анхаарал татаж, хамгийн өндөр хөгжлийн боломжтой салбар бол яахын аргагүй хиймэл оюун ухаан (AI) юм. (安若鹏, 王学彬 & 高顾家, 2024, хх. 1–7) Хиймэл оюун

Зураг 1 Хятадын шинжлэх ухааны эрдэмтдийн музейн вэб сайт

ухаан нь хүний оюуны чадварыг дуурайлган загварчлах замаар хүний суралцах, дүгнэх, ухамсарлах, ойлгох, харилцах зэрэг танин мэдэхүйн үйл ажиллагааг гүйцэтгэх боломжтой технологи юм. Түүний мөн чанар нь мэдээллийн технологи болон мэдээллийн хэрэгслийн тусламжтайгаар тодорхой бус мэдээллийг тодорхой мэдээлэл болгон хувиргаж, нарийн төвөгтэй асуудлыг шийдвэрлэхэд чиглэгддэг бөгөөд өнөө үед ухаалаг технологийн үйлдвэрлэлийн олон салбарт өргөнөөр ашиглаж байна.

Хүмүүнлэгийн шинжлэх ухааны өргөн хүрээтэй салбаруудад хиймэл оюун ухаан (AI) эрчимтэй хөгжих болсон нь эдгээр салбарын олон талт, нарийн төвөгтэй асуудлыг шийдвэрлэх, мэдлэгийн бүтээмжийг хурдасгах шинэ боломжуудыг нээж байна. Хиймэл оюун ухааны хөгжлийн түүх нь *дүрэмд суурилсан*⁴ анхны загвараас *өгөгдөлд суурилсан*⁵ аргачлал руу, түүнээс ухаалаг шийдвэр гаргалт болон оновчлолд түшиглэсэн дэвшилтэт шат руу аажмаар шилжээд байгаа хувьслын дараалал юм.

1950–1980 оны анхан шатанд автоматаар үүсгэдэг хиймэл оюун ухаан технологи нь ихэвчлэн дүрэмд суурилсан системүүдээр төлөөлөгдөж байсан. Тухайлбал, анхны үеийн мэргэжлийн системүүд нь тодорхой асуудлыг шийдвэрлэх зорилгоор урьдчилан кодчилсон нөхцөл-үйлдлийн дүрмүүдийн бүтэц дээр тулгуурлан ажиллаж байв.

1981–2011 оны дунд үед хиймэл оюун ухааны технологийн хөгжил машин сургалт, ялангуяа гүн гүнзгий сургалтын технологиудыг ашиглан түлхүү өргөжсөн. Энэ үеэс олон давхаргат мэдрэлийн сүлжээнд суурилсан аргачлалууд өргөн хэрэглэгдэж, *дүрс таних*⁶, *байгалийн хэлний боловсруулалт*⁷ зэрэг хэрэглээний салбарууд хурдацтай хөгжсөн байна. Үүний үр дүнд хиймэл оюун ухаан өгөгдлийн их хэмжээнээс автоматаар сурах, шинэ нөхцөлд дасан зохицох, ерөнхийлөн дүгнэх чадамжаа мэдэгдэхүйц сайжруулж, бодит амьдралын олон салбарт үр ашигтай хэрэгжих боломжтой болсон. Технологийн хурдацтай ахиц дэвшилтэй зэрэгцэн 2012 оноос хойш үүсмэл хиймэл оюун ухаан өндөр шатанд шилжжээ. Энэ үед *бэхжүүлсэн сургалт болон үүсгэгч өрсөлдөөнт сүлжээ (GAN)*⁸-ийн хөгжлөөр

⁴ **Дүрэмд суурилсан хиймэл оюун ухаан.** Англиар “Rule-based AI”, Хятадаар “基于规则的人工智能” хэмээн орчуулна. Дүрэмд суурилсан AI нь хүний гар аргаар боловсруулсан “Хэрэв ... тэгвэл ...” (If-Then) хэлбэрийн логик дүрмүүдийн багц дээр үндэслэн асуудлыг шийддэг хиймэл оюун ухааны технологи юм. Энэ системд машин өөрөө сурахгүй, харин өгсөн дүрмийн дагуу л ажиллана. Товчхондоо “Хүн хүний халуун 38.5°C-аас их бол халуурсан.”

⁵ **Өгөгдөлд суурилсан хиймэл оюун ухаан.** Англиар “Data-driven Artificial Intelligence (Data-driven AI)”, Хятадаар “数据驱动的人工智能” орчуулна. Машин (компьютер) их хэмжээний мэдээлэл харж сураад, дараа нь тиймэрхүү зүйлсийг өөрөө таньж, ойлгож, шийдвэр гаргах чадвартай болдог хиймэл оюун ухаан юм.

⁶ **“Зураг таних”** буюу хиймэл оюун ухаан ашиглан зураг, дүрс, бичлэгийг таньж, дүн шинжилгээ хийх технологи. Англиар “Image Recognition”, Хятадаар “图像识别” гэдэг.

⁷ **“Байгалийн хэлний боловсруулалт”.** Англиар “Natural Language Processing (NLP)”, Хятадаар “自然语言处理” гэнэ. Хүний хэл, бичвэр, яриаг компьютерийн аргаар ойлгож, боловсруулж дүн шинжилгээ хийх технологи. Бичвэрийг ангилж, сэдвээр нь ялгах (Topic Classification), Бичвэрийг орчуулах (Machine Translation), Асуулт-Хариултын систем (Question Answering), Сентимент анализ буюу сэтгэл хөдлөлийн үнэлгээ хийх, Яриаг бичвэр болгох (Speech-to-Text)

⁸ **Generative Adversarial Networks** буюу “GAN” гэдэг нь машин сургалтын нэг төрөл бөгөөд хоёр нейрон сүлжээг харилцан өрсөлдүүлэн сургадаг. Үүсгэгч буюу Generator эь шинэ өгөгдөл

хиймэл оюун ухааны технологи нь зөвхөн өгөгдөл дуурайгаад зогсохгүй, шинэ контент бүтээх чадамжтай болсон нь чанарын шинэ түвшинд хүргэсэн. Улмаар хүн–машины харилцааны үндсэн дээр агуулга автоматаар үүсгэх боломжтой хэлний том загварууд (LLM)⁹ бий болж, мэдлэг бүтээх, судалгааны үйл ажиллагааг удирдах, мэдээллийн боловсруулалтыг шинэ шатад гаргах нөхцөл бүрдүүлсэн.

Энэ үйл явц нь хиймэл оюун ухааны технологийн тодорхой бус байдлаас тодорхой байдал руу шилжих дотоод логикийг илтгэн харуулж, улмаар хиймэл оюун ухаанд хүний сэтгэлгээний үйл явцыг илүү нарийвчлан дуурайх боломжийг олгож байна. Хиймэл оюун ухааны энэ технологийн хөгжил нь шинжлэх ухааны судалгааны өгөгдөл боловсруулах арга барилыг өөрчлөөд зогсохгүй, шинжлэх ухааны практик үйл ажиллагааны хэлбэрийг шинээр төлөвшүүлж, судалгааны ажлыг илүү өндөр үр ашигтай, илүү нарийн, илүү оновчтой болгох боломжийг бүрдүүлж байна. Энэ технологийн хөгжүүлэлт нь зөвхөн судалгааны өгөгдөл боловсруулах аргыг өөрчилсөн төдийгүй судалгааны практикийг дахин зохион байгуулж, судалгааны ажлыг илүү үр дүнтэй, нарийвчлалтай болгоод байна.

Сүүлийн жилүүдэд олон төрлийн хиймэл оюун ухааны загварууд гарсан бөгөөд тэднээс нөлөө бүхий нь АНУ-ын Open AI-н “ChatGPT”, Microsoft-ийн “New Bing”, Хятадын Baidu-гийн “文心一言”, Алибабагийн Qwen (通义千问), iFlytek-ийн “讯飞星火”, Deepseek зэрэг олныг нэрлэж болно. Эдгээр загварууд тус бүрдээ онцлог, хэрэгцээ, хэрэглээнд өөр өөрсдийн гэсэн давуу талтай. Дараагийн хэсгээр эдгээр хиймэл оюун ухааны загваруудаас АНУ-ын Open AI-н “ChatGPT”-ийн тусламжтайгаар аман түүхийн судалгаа хийх боломж нөхцөлийн талаар бичнэ.

2.1 Аман түүхийн судалгаанд хиймэл оюун ухааны технологийг ашиглах нь

Аман түүхийн судалгаанд хиймэл оюун ухааны технологийг ашигласнаар судлаач хиймэл ухаан ухаантай нээлттэй, эрх тэгш, нээлттэй, аливаа ойлголтын гүн гүнзгий харилцан яриа өрнүүлэх, олон эх сурвалжийг чөлөөтэй харах олон боломж нээгдэж байна. Түүний технологийн маш хурдацтай хөгжлийг даган судлаач амьд хүнтэй харилцаж буй мэт болжээ. Ийм онцлогоор асуулт- хариултын хэлбэрээр судлаач хүн хиймэл оюун ухааныг аливаа судалгаандаа өргөн мэдлэгтэй, тусархаг эелдэг хандлагатай, олон талын мэдээлэл боловсруулах чадвартай нэгэн туслахаар дамжуулан ажиллуулах боломжтой болжээ. Ингэснээр аман түүхийн судалгаанд хиймэл оюун ухаан хэрхэн бодит үр нөлөөг үзүүлж болохыг доор өгүүлнэ.

А. Ярилцлагын асуулт боловсруулахад

Ярилцлага авагч ярилцлагын ажил эхлэхээс өмнө хамгийн чухал нь ярилцлага өгөгч хүнийхээ талаар намтар түүхийг мэдэж, түүндээ үндэслэж ярилцлагынхаа асуултуудыг бэлдэх хэрэгтэй. Жишээ болгон багш хүнээс ярилцлага авлаа гэхэд тухайн багшийн хэзээ, хаана, ямар сургууль төгссөн, ямар шинжлэх ухаанаар

үүсгэдэг. Ялгагч буюу Discriminator нь үүсгэсэн өгөгдөл бодит эсэхийг шалгадаг.

⁹ “LLM” гэдэг нь Large Language Model гэсэн англи нэрний товчлол. LLM нь машиныг хүний хэлээр бичсэн текстийг ойлгож, шинэ текст үүсгэх чадварт сургадаг том нейрон сүлжээ юм. Энгийнээр хэлэхэд, LLM бол хүний хэлний мэдлэг, дүрэм, утга санааг компьютерийн аргаар суралцуулж, текстийг “сонирхолтой” байдлаар үүсгэж чаддаг AI загвар юм.

хичээл заадаг, ажлын туршлага, хувь хүний үзэл бодол, туршлага зэрэг нь хүн хүнээсээ ялгаатай учир нэгдсэн асуултын загвар ярилцлагын үр дүнг тодорхойгүй болгох нь их бий. Үүнд ярилцлага авагчийн хувийн боловсрол, мэдлэг, мэдлэгийн зөрүү бас хамаатай. Үүнээс урьдчилан сэргийлэхийн тулд хиймэл оюун ухаанаас ярилцлага өгөгчийн хувийн шинж онцлог, туршлага, ажиллах нөхцөл зэргийг танилцуулсан өгөгдөл өгч хүсэхэд хиймэл оюун ухаан хурдан бэлдэх боломжтой. Жишээ нь: Миний бие бага ангийн багшаас ярилцлага авахаар болоход ChatGPT-рүү:

“Багш хүнээс ярилцлагын асуултын загвар боловсруулан гаргах. 1. Бага ангийн багшаар олон жил ажилласан эрэгтэй хүн, 2. Ажилдаа маш сайн боловч гавьяа шагнал авч байгаагүй. 3. Хөдөө олон жил ажилласан. 4. Монголын ирээдүйн хойч үе болон боловсролын тухай түүний байр суурийг тодорхой харуулахуйц асуултууд хэрэгтэй байна” гэсэн зааварчилгаа өгөхөд хормын төдийд 5 үндсэн чиглэлтэй 15 асуулт бэлэн болгож байна.

ChatGPT-гээс ирсэн бичвэрт: *Таны өгсөн нөхцөл байдлыг үндэслэн бага ангийн багшийн хувийн туршлага, хөдөө ажилласан онцлог, боловсролын үнэт зүйл, ирээдүйн хойч үеийн төлөвшилд хандах байр суурийг тодорхой харуулсан ярилцлагын асуултын загварыг боловсруулж болно. Доорх нь загварын хувилбар юм:*

Ярилцлагын зорилго: *Бага ангийн багшийн олон жилийн хөдөө ажилласан туршлага, боловсролын үзэл бодол, ирээдүйн хойч үеийг төлөвшүүлэх талаархи байр суурийг судлах.*

Үндсэн чиглэлүүд ба асуултууд:

1. Хувийн туршлага ба ажил мэргэжлийн замнал

- *Та бага ангийн багшаар хэдэн жил ажилласан бэ, анхны ажлын он жилүүдийн тухай дурсамжаасаа хуваалцана уу?*
- *Хөдөө ажиллаж байхдаа тулгарсан гол сорилтууд юу байв? Тэдгээрийг хэрхэн даван туулсан бэ?*
- *Таны хувийн мэргэжлийн амжилт гэж юу вэ гэж та үздэг вэ? Гавьяа шагналгүй ч таны хувьд хамгийн үнэ цэнтэй амжилт юу вэ?*

2. Багшийн ажиллах арга барил ба боловсролын үзэл

- *Та бага ангийн хүүхдүүдэд ямар арга барил ашиглан хичээл заадаг вэ?*
- *Хүүхдийн авьяас, сонирхлыг хөгжүүлэх, ангийн хамт олны уур амьсгалыг бүрдүүлэх талаарх таны туршлага юу вэ?*
- *Багшийн хувьд хамгийн их ач холбогдол өгдөг үнэт зүйлс юу вэ?*

3. Хөдөө ажиллах туршлага

- *Хөдөө ажиллах нь хотод ажиллахтай харьцуулахад ямар онцлогтой вэ?*
- *Орон нутгийн хүүхэд ба багшийн харилцаанд тулгардаг асуудлууд юу байдаг вэ, тэдгээрийг хэрхэн шийддэг вэ?*
- *Та хөдөө ажилласнаас хэрхэн мэргэжлийн болон хувь хүний хөгжилд суралцсан бэ?*

4. Монголын боловсрол ба хойч үе

- *Та ирээдүйн хойч үеийн боловсролыг ямар байдлаар харж байна вэ?*

- Монголын боловсролын системд ямар өөрчлөлт, шинэчлэлт хийх шаардлагатай гэж боддог вэ?
- Бага ангийн багшийн хувьд та хойч үедээ ямар мэдлэг, чадвар эзэмшүүлэхийг илүүд үздэг вэ?
- Ирээдүйн Монголын боловсрол, нийгэмд хамгийн их нөлөө үзүүлэх хүчин зүйлс юу байх гэж та үзэж байна вэ?

5. Төрийн бодлого ба ирээдүйн санаа

- Багш мэргэжлийн үнэлэмж, нийгмийн байр суурь ямар байгаасай гэж боддог вэ?
- Таны хувьд багшийн ажил, ирээдүйн хойч үеийн боловсролыг сайжруулахад ямар санал, зөвлөмж өгмөөр байна вэ?

Энэ загвар нь **таны өгсөн нөхцөлд бүрэн нийцсэн бөгөөд ярилцлагын явцад багшийн туршилага, үнэт зүйл, хойч үеийн боловсролын талаарх бодит байр суурийг тодорхой харуулах боломжтой.**

Хэрвээ хүсвэл би энэ загварыг төгс 15 асуулттай, шууд ярилцлагад ашиглахад бэлэн хэлбэр болгож боловсруулж өгч болно.

Энэхүү ярилцлагаар монголын боловсролын түүх, багш нарын нийгэмд эзлэх байр суурь, үнэлэмж, хувь хүний үзэл бодол, хувь нэмрээр нийтэд урам зориг өгөх, эерэг хандлагыг төлөвшүүлэхэд чиглэгдэхээр тусгагдсан. Дээрх ярилцлагын асуултын төслийг ашигласнаар бага зэргийн засвар, нэмэлт оруулснаар дараагийн ярилцлагын ажлыг амжилттай хэрэгжүүлэхэд дөхөм болно.

Б. Дуу-дүрсний бичлэгийг бичвэрт буулгахад

Хиймэл оюун ухааны технологи бий болж, хөгжсөнөөр аман түүхийн материалуудыг боловсруулах ажлыг ихээхэн хөнгөвчилж байна. Өмнө нь дуу дүрст бичлэгийг бичвэрт буулгахдаа маш их цаг хүч хөдөлмөр заран байж буулгадаг байжээ. Дараа нь ухаалаг төхөөрөмж ашигладаг байсан ч бичвэрт буухдаа хүмүүсийн үг, дуу чимээний давхцал, ойлгомжгүй, алдаа ихтэй зэрэг бичвэр гаргадаг. Иймээс ахин дахин сонсож засах шаардлагатай байлаа. 5 минутын бичлэгийг үг үсэгчлэн бичвэрт буулгахад 30 минут гаруй хугацааг зарцуулдаг. Гэтэл хиймэл оюун ухааны технологи байгалийн хэлний боловсруулалтын (NLP) загваруудыг ашигласнаар, анхны бичвэрийг автомат байдлаар бичиж, ойлгомжгүй яриа хэллэг, сул үгийг гэж дүрмийн алдаагүй бичвэрт хөрвүүлж байна. Судлаач өөрөө хүсвэл өгүүлэгчийн ярьсан яриаг илүү ойлгомжтойгоор засаж болдог. Ингэх нь өөрөө аман түүхийн судалгаанд үл харшлах боловч хиймэл оюун ухааны энэ мэт боломжууд судалгааны хурд эрчмийг хурдасгаж, үр дүнг ихээхэн дээшлүүлж байна.

В. Дурсамжийн өгөгдлийг засахад

Ер нь аман түүх нь хувь хүний дурсамж, аман хүүрнэлээр маш ихээр тулгуурладаг түүх, нийгэм, соёл, хүн судлал хийгээд сэтгэл зүй зэрэг олон салбарт өргөн ашигладаг арга тул анхнаасаа хувь хүний дурсамжийн субьектив шинж, найдвартай бус гэсэн шинжээрээ ихээхэн шүүмжлэлд өртөг. Ярилцлага өгөгчийн нас өндөр бол өнгөрсөн амьдралын нарийн ширийн зүйлээ санахгүй байх, эсвэл

дурсамжийн ой санамж дахь мэдээлэл нь хоорондоо холилдох, гажих хандлагатай олонтоо болдог. Үүнээс гадна сэтгэл хөдлөл, хувь хүний амьдралын туршлага нь дурсамжийн үнэн зөв эсэхэд тодорхой нөлөө үзүүлдэг.

Жишээ нь: Хүн амьдралынхаа бага насны үеийн дурсамжаа эргэн санах үедээ цаг хугацааны зарим нэгэн төөрөгдөл эсвэл өөр хүний дурсамжтай холих зэргээр үйл явдлуудаа хэт дөвийлгөх юм уу? эсвэл эсрэгээр бүдгэрүүлэх тохиолдлууд түгээмэл байдаг. Ийм дурсамжийн гажилт зөрүү нь аман түүх өгүүлэгчийн хэлсэн өгөгдлийн мэдээлэлд сөргөөр нөлөөлж, улмаар судалгааны үр дүнгийн найдвартай бодит объектив байдлыг алдагдуулах эрсдэлтэй.

Аман түүхийн субъектив нөлөөнөөс объектив бодит үнэнд ойртуулахын тулд зөвхөн өгүүлэгчийн хэлсэн ярьсан зүйлийг ганц бодит үнэн хэмээн үзэхгүй. Наанадаж тухайн өгүүлэгч дээр түүний гэр бүлийхэн, ойр дотныхон, хамтран зүтгэгч, шавь нарын төлөөллөөс олон яриа авч байж мөргөлдүүлэх, нэмэх хасах шаардлага зайлшгүй гардаг. Энэ тохиолдолд өөр өөр ярилцлага өгөгчид нэг ижил үйл явдлыг өөрсдийн байр суурь, сэтгэл хөдлөл, итгэл үнэмшлээсээ хамаарч харилцан адилгүй тайлбарлах нь элбэг. Ингэснээр аман түүхчдэд аль аман мэдээ нь бодит баримтад илүү ойр болохыг тогтооход хүндрэлтэй тулгардаг. Ийм асуудалтай өгөгдлүүдийг илрүүлэхийн тулд уламжлалт аргаар бол аман түүхчдэд олон тооны аман мэдээг нягтлан уншиж, харьцуулан шинжилж, улмаар нэмэлт эх сурвалж ашиглан баталгуужуулалт хийх шаардлагатай болдог. Харин хиймэл оюун ухаан технологийг ашигласнаар байгалийн хэлний боловсруулалт (NLP) болон *машин сургалтын алгоритмуудын*¹⁰ тусламжтайгаар хэд хэдэн аман бичвэрийг нэгэн зэрэг сурч, өмнө хуримтлуулсан мэдлэгийн сантайгаа тулган, аман бичвэрүүд дэх алдаа, зөрчил, нийцгүй байдлыг хурдан бөгөөд автоматаар илрүүлж, засах боломж бүрддэг.

Тухайлбал: ChatGPT нь аман түүхийн энэ төрлийн асуудалд машин сургалтын алгоритмын аргаар 1. Олон ярилцлагын бичвэрээс “*нэг ижил үйл явдлыг өөр өөрөөр тайлбарласан хэсгүүдийг илрүүлэх*”, 2. Нэг ярилцагчийн өгүүлэмж дотроос “*он сар, баримт, үйл явдлын зөрчил байгаа эсэхийг олох*”, 3. Давтагдсан, хэт субъектив, сэтгэл хөдлөл ихтэй хэсгийг “*бодит мэдээллээс ялган таних*” зэрэг чадварыг гүйцэлдүүлэх чадвартай байна.

Г. Түүхэн танин мэдэхүйг нэмэгдүүлэхэд

Янз бүрийн хүмүүсээс аман түүхийн судалгаа хийх явцад ярилцлага авагч нь зөвхөн тухайн хүний хувийн амьдралын замналыг гүнзгий судлахаас гадна, түүний ард орших өргөн хүрээтэй түүх, улс төр, нийгэм соёл, эдийн засгийн нөхцөл байдал болоод Монголын түүхийн чухал үе шат бүрийн нөлөөллийг цогцоор нь ойлгох шаардлагатай болдог. Энэ нь ярилцлага авагчийн түүхийн мэдлэг, суурь боловсролд маш өндөр шаардлага тавьдаг.

¹⁰ Машин сургалтын алгоритм. Англиар: “Machine Learning Algorithms”, Хятадаар: “机器学习算法”. Компьютерийг урьдчилан нарийн зааж програмчлахгүйгээр, өгөгдөл дээр үндэслэн өөрөө суралцаж, хэв маяг илрүүлж, дүгнэлт гаргах боломж олгодог математик-тооцооллын аргуудыг хэлнэ.

Ялангуяа туршлага нимгэн залуу судлаачид амьдралын арвин туршлагатай өндөр настай эрдэмтэй хүнтэй ярилцлага хийх үед түүхэн туршлагын зөрүү, өөрөөр хэлбэл “түүхэн үеийн ялгаа” мэдрэгдэх нь элбэг. Ийм нөхцөлд ярилцлага авагч нь түүхийн гүн мэдлэгээс гадна харилцааны эерэг ур чадвар, сэтгэлзүйн ойлголцол, бусдын байр суурийг хүндлэх чадвартай байх шаардлагатай бөгөөд ингэснээр нас, туршлагын ялгааг даван туулж, үр дүнтэй харилцан ярианы гүүрийг бий болгож чадна.

Түүхэн мэдлэгээ баяжуулахын тулд судлаачид ярилцлагын өмнө болон дараа их хэмжээний бэлтгэл ажил хийж, түүхийн судалгааны бүтээл, анхдагч эх сурвалжуудыг унших шаардлагатай болдог. Үүний зэрэгцээ хиймэл оюун ухааны ашигласнаар энэхүү цаг, хөдөлмөр их шаардсан ажлын ачааллыг тодорхой хэмжээгээр хөнгөвчлөх боломжтой юм.

Д. Танин мэдэхүйн эрэлд туслахад

Янз бүрийн хүмүүсээс олон төрлийн чиглэлтэй аман түүхийг цуглуулах үед хувь судлаачийн бусад мэргэжлийн салбарын мэдлэг дутмаг байдаг. Судалгааны ярилцлагад дурдагдсан шинжлэх ухааны ойлголт, нэр томьёо эсвэл онолын хүрээнд нарийн мөн чанарыг мэдэхгүйгээс судалгааны ач холбогдлыг бүрэн дүүрэн үнэлэхэд бэрхшээл учирдаг. Иймэрхүү үеийн бэрхшээлийг даван гарахад хиймэл оюун ухааны технологийг ашиглах бүрэн боломжтой. Хиймэл оюун ухааны технологи нь аливаа шинжлэх ухааны нэр томьёо, түүхэн үйл явдал, ёс заншил, хэлний утга санаа зэрэг нэлээн ярвигтай, хөдөлмөр зарцуулах ажлыг шууд гүйцэтгэж, тэр дор нь судлаач хүнд хүссэн мэдээлэл, гарц шийдлийг хэлээд өгнө. Жишээлбэл: Багшийн сургуулийн 2-10 ангийн оюутан Б.Чамин-Эрдэнэ “Орон нутгийн түүх соёл” хичээлээр настай хүмүүсээс аман түүх цуглуулах зорилготой бие даалтын ажлаар Хэнтийн аймгийн Дадал сумын харьяат 77 настай Ренчингийн Дэнсмаагаас авсан ярилцлагад:

“...Манай нутаг усанд харгана их ургадаг байснаас Харгана овогтой болсон гэж ярьцгаадаг. Дээхэн үед Оросоос, Улаан-Үүдээс зүүн урагшаа чигт Дарсун гэдэг газар нутагладаг байсан. Монголын хил хаагдаагүй үед Монгол руу нүүж ирээд, хойно нь эрчүүд нь цэрэгт татагдаж байсан. Тэр үед “хижиг” гэдэг өвчин гараад хүн, амьтан ихээр үрэгдэж байсан. Омог буюу бүх ах дүүсээрээ Монгол руу нүүж ирсэн гэлцдэг. Тэгээд нүүсний дараа хил хаагдаад, хамаагүй явах эрхгүй болсон. Үүнээс цааш манай өвөг эцэг Хэнтийн Дадалд суурьшсан. Миний төрсөн ээжийн аав маань тэр үед Монгол руу нүүж ирсэн гэж ярьдаг. Намайг бага байхад Дадал суманд их л Орос хүмүүс суурьшдаг байсан. Тэд бүгд хил хаагдахын өмнө нутаг руу буцаж байсныг санаж байна.” (Р. Дэнсмаа, 2025, хувийн ярилцлага) Энэхүү аман мэдээллийг үнэн магадлалтай эсэхийг тодруулахын тулд дөрвөн зүйлийн мэдээлэл анхаарал татаж байна. 1. Харгана овог Буриад угсаатны дунд байдаг уу? 2. Дарсун нэрт газар орон, 3. Хижиг өвчний тухай 4. Нүүдэл болсон цаг хугацаа зэрэг дөрвөн асуудал байна. Үүнийг хиймэл оюун ухааны технологиор шалгавал дөрвөн зүйлийг мөн адил тодорхойлоод “Харгана бол Буриадын Хорь бүлэгт багтдаг II овгийн нэг”, “Дарсун нэртэй хоёр газар байна. Эхнийх ОХУ-ын Буриадын Улаан-Үүдээс хотоос зүүн урагш хол байдаг харин монголын хилээс

холгүй суурин газар. 7000 орчим хүн амтай. Харин хоёр дахь газар нь Иранд байдаг тосгоны нэр учир хамааралгүй”, “Хижиг өвчний тухай болон энэхүү өвчин 19-20 зууны эхэн үед Орос Монголын хил орчим гарч байсан өвчин гэдгийг эх сурвалжтай нь тодорхойлж”, “Нүүдэл болсон цаг хугацааны хамаарлыг хижиг өвчний дэлгэрэлттэй холбоотойгоор 19 зууны сүүлч 20 зууны эхээр болжээ” хэмээн CharGPT дүгнэж, холбогдох эх сурвалж баримт материалтай холбон тодорхойлж, судалгааны ажилд цаг, хөдөлмөр зүтгэл хэмнэж, эрэл хайгуулын сонирхлыг улам ихээр бадраах ач тустай.

2.3 Хиймэл оюун ухаан ба аман түүхийн судалгааны сорилт, шийдэл

Хиймэл оюун ухааны технологи нь аман түүхийн судалгаанд хэрэглэхэд амар хялбар, ажлыг хялбарчилж өгч байгаа боловч технологийн хөгжлийн түвшиндөө олон таамаглашгүй, урьдчилан тооцоолошгүй хүчин зүйлийн эрсдэл байна. Ялангуяа аман түүхийн судалгаа хийж баримт материал боловсруулах үед эрсдэл олонтой байж болохыг үгүйсгэхгүй.

А. Хиймэл оюун ухааны технологийг хэрэглэхэд анхаарал зүйл

- 1) *Дууны бичлэгийг бичвэр болгох явцад үүсэж болох алдаа*
 - Хиймэл оюун ухааны технологиор дууны бичлэгийг бичвэр болгон хөрвүүлэх хурд, үнэн зөв магадлалыг нэмэгдүүлэх хэдий ч тухайн дууны бичлэгийн өөрийн аялга, дууны өнгө, хэмнэл зэргийг буулгахад чадвар хязгаарлагдмал байна.
 - Хөрвүүлсэн бичвэр эх материалтайгаа зөрүүтэй гарах нь өндөр хэвээр байна. Энэ нь Монгол хэл мэт цөөн хэрэглэгчтэй хэлний соёлд тохиолдол их болно.
- 2) *Хуурамч мэдээллийн аюул*
 - Хиймэл оюун ухаан нь бодит байдалд огт оршихгүй боловч бодит баримттай мэдээлэл, эшлэл, ном товхимол, түүхэн баримт үүсгэж чадах боломжтой.
 - Судалгаанд ийм зүйл орсноор шинжлэх ухааны шударга бус зарчим алдагдах аюултай. Үүнд хэт их хамааралтай байхаас сэрэмжлэх хэрэгтэй.
- 3) *Судалгааны ёс зүйн асуудал*
 - Том хэлний загвар (LLM) хурдан, өндөр чанартай бичвэр үүсгэх чадвартай тул хуулбарлах, эсвэл эх сурвалжийг зөв ашиглахгүй байх зэрэг асуудлыг үүсгэж болзошгүй.
 - Үүний улмаас судалгааны бүтээлүүдэд шинэ бүтээлийн үнэн байдал ба жинхэнэ орших байдалд эрсдэл үүсдэг.

Б. Хариу арга хэмжээ

- 1) *Алгоритмын сайжруулалт, шинэчлэл*
 - Дууны бичлэгийг бичвэр болгон хөрвүүлэх, байгалийн хэлний боловсруулалтын (NLP) нарийвчлалыг дээшлүүлэх.
 - Эх материалын мэдээллийг **илүү нарийвчлалтай, хурдан** гаргаж авах боломжийг нэмэгдүүлэх.

- Бичвэрийг ойлгох, дүгнэх хиймэл оюун ухааны чадварыг сайжруулах нь “бичвэр ойлгох, дүгнэх” чадвар дутагдаж байгаа асуудлыг шийдэх гол арга юм.
- 2) **Салбар хоорондын хамтын ажиллагаа**
- Аман түүхийн судалгаанд хиймэл оюун ухааны технологийг ашиглахын тулд судлаачид **түүхийн шинжлэх ухаанаас гадна компьютерын програмчлал, дижитал, архив судлал, техник технологийн сургалт** зэрэг дижитал хүмүүнлэгийн салбарын мэдлэгтэй байх шаардлагатай.
 - Ингэснээр аман түүхийн баримт материалыг олон өнцгөөс судалж, **шинэлэг судалгааны аргыг** бий болгох боломжтой.
- 3) **Ёс зүйн асуудлыг судлах**
- Хиймэл оюун ухааны технологи нь судалгааны ажилд зөвхөн **туслах хэрэгсэл** бөгөөд судлаачийн орон зайг орлохгүй.
 - Хиймэл оюун ухааны технологиор бүтээж үүсгэсэн контентыг шууд **жинхэнэ бүтээл** гэж үзэж болохгүй. Харин **шалгах, нягтлах, засварлах шаардлагатай эх сурвалж** гэж үзэх ёстой.
 - Судлаачид, байгууллага, бодлого боловсруулагчид хамтран хиймэл оюун ухааны технологийн **буруу ашиглалт, ёс зүйн стандартын хяналтыг** бий болгох шаардлагатай.

Судалгааны үр дүн

Энэхүү судалгааны үр дүнгээс үзэхэд аман түүхийн хөгжил болон хиймэл оюун ухааны технологи хоорондоо харилцан холбоо хамааралтайгаар хүмүүсийн туршлага, мэдлэгийг хадгалах, судлахад чухал боломжуудыг нээн олгож байна.

Аман түүх нь хүний аман яриа, туршлага, мэдлэгийг цаг хугацааны явцад дамжуулах гол арга хэлбэрийн нэг юм. Мөн аман түүх нь бичгийн эх сурвалжид тэмдэглэгдээгүй, эсвэл мартагдсан түүх, нийгэм, соёлын ямарваа нэг асуудлыг сэргээхэд онцгой ач холбогдолтой. Аман түүхийн хөгжлийг түүний баримтжуулах хэлбэрээр “Бичиг үсэг”, “Дуу хураагуур буюу аудио”, “Дүрст бичлэг буюу видео” гэсэн гурван хэлбэрээр дамжин хөгжиж ирсэн нь тодорхой байсан бөгөөд түүний дөрөв дэх хэлбэр нь “Хиймэл оюун ухааны технологи” байх талтай.

Хиймэл оюун ухааны технологи нь аман түүхийн ярилцлагын асуулт боловсруулж, дуу бичлэгээс бичгийн бичвэрт хөрвүүлэх, ярилцлагыг задлан шинжилж бусад баримттай харьцуулах зэрэг чадвар нь судалгааны олон давуу талын ач холбогдолтой. Хиймэл оюун ухааны технологийн өндөр нарийвчлалтай алгоритмууд нь аман түүхийн судалгаанд зарцуулах цаг, хүч, хөдөлмөр, хөрөнгө санхүүгийн ачааллыг бууруулах боломжтой.

Энэхүү судалгаа нь аман түүх судлалын аргачлалыг сүүлийн үеийн дэвшилтэт хиймэл оюун ухааны технологитой хослуулснаар тухайн судалгаанд шинэлэг арга ажиллагаа бий болгож буйг харуулж байна. Аман түүхийн судалгааны өөрийн мөн чанарыг хиймэл оюун ухааны технологийн чадвартай хослуулснаар аливаа судлаачид тухайн сэдвийн хүрээнд өргөн далайцтай, нарийвчилсан мэдээллийг түргэн хугацаанд авах боломжтой болж, судалгааны үр дүнгээ ахиулах боломжтой.

Хэлэлцүүлэг

Аман түүхийн судалгаанд хиймэл оюун ухааны технологийг ашиглах нь мэдээлэл боловсруулах хурд, судалгааны үр ашгийг нэмэгдүүлж, эх сурвалжийн хүртээмжийг өргөжүүлж байна. Гэвч энэхүү дэвшил нь түүх судлалын онол, арга зүй, ёс зүйн түвшинд шинэ асуудлуудыг дагуулж байгаа тул цаашид системтэй судлах шаардлагатай.

Юуны өмнө, хиймэл оюун ухааны технологид суурилсан яриа таних, текст боловсруулах технологийн **найдвартай байдал** болон хэл, аялга, соёлын ялгаанд дасан зохицох чадварыг туршилт, харьцуулсан судалгаагаар үнэлэх нь чухал байна. Мөн хиймэл оюун ухааны технологиор боловсруулсан аман түүхийн материалыг **түүхийн эх сурвалжийн хувьд хэрхэн үнэлэх**, судлаачийн шүүн тунгаах оролцоо ямар байр суурь эзлэх талаар онолын түвшний хэлэлцүүлэг зайлшгүй шаардлагатай.

Үүний зэрэгцээ, аман түүхийн судалгаанд хиймэл оюун ухааны технологи ашиглахтай холбоотой **ёс зүйн асуудлууд**, тухайлбал хувийн мэдээллийн хамгаалалт, өгөгдлийн найдвартай хадгалалт, алгоритмын гажуудал зэрэг нь салбар дундын судалгааны чухал чиглэл болж байна.

Эцэст нь, хиймэл оюун ухааныг судлаачийг орлох хэрэгсэл бус, харин судалгааны үйл явцыг дэмжих **хүн-хиймэл оюун ухааны хамтын ажиллагааны загвар** болон үндэсний хэл дээр суурилсан аман түүхийн дижитал судалгааг хөгжүүлэх асуудал цаашдын судалгаанд онцгой анхаарал татах ёстой.

Дүгнэлт

Хиймэл оюун ухааны технологид суурилсан шинэ үеийн технологи нь аман түүхийн судалгаанд шинэ нөхцөл боломжийг ихээр бүрдүүлж ажлыг улам хялбаршуулж өгч байна. Энэ нь дэвшилтэт алгоритм ашиглан мэдээлэл хайх, ном, судалгааны эх сурвалжууд эрж цуглуулах, аман түүхийн ярилцлагыг дуу бичлэгээс бичвэрт буулгахыг түргэн хугацаанд хийх, дараа нь задлан шинжлэх, боловсруулах, мэдээллийг нотлох эсвэл үгүйсгэх ажлыг илүү үр дүнтэй богино хугацаанд гүйцэтгэх боломжтой болжээ. Ингэснээр аман түүхийн судалгааны уламжлалт механик арга барилаас орчин үеийн дэвшилтэд технологийн хүчин зүйлээр судалгааны чанар, бүтээмжээ нэмэгдүүлэх бүрэн боломжтой боллоо.

Ирээдүйд өөр улам шинэ шинэ алгоритм, загваруудыг хөгжүүлж гарч ирэх нь тодорхой бөгөөд үүнд төсөөллийн хийсвэрлэл тааваршлаггүй байгаа боловч тэрхүү технологийн шинэчлэлд аман түүхийн судалгааг улам зохилтой болохыг лавтайяа тааварлаж байна.

Ном зүй

1. Бира, Ш. (1980). БНМАУ-д түүх бичлэгийг хэрхэн судалж байгаа тухай. *Studia Historica, Tomus XV, Fasciulus 3*. Улаанбаатар: ШУАХ.
2. 钟少华. (1998). 进取集: 钟少华文存. 中国国际广播出版社.
3. 保尔·汤普逊. (2000). 《过去的声音: 口述史》(覃方明、渠东、张旅平译). 辽宁教育出版社.
4. 杨祥银. (2004). 与历史对话: 口述史学的理论与实践. 北京: 中国社会科学出版社.
5. 唐诺·里奇. (2006). 《大家来做口述历史: 实务指南》(第2版; 王芝芝、姚力译). 当代中国出版社.
6. 周新国. (2010). 自选集周新国. 南京: 凤凰出版社.
7. 杨祥银. (2016). 《美国现代口述历史学研究》. 中国社会科学出版社.
8. 杨立文. (1993). 论口述史学在历史学中的功用和地位. 北大史学 (第1辑).
9. 马场公彦. (2024). 口述史: 以“我”为主语的历史研究. “本土化与规范化: 中国口述历史的再出发”国际学术研讨会、论文集. 哈尔滨.
10. 汤蕾. (2024). 从访谈到文本: 生成式AI赋能老科学家口述史研究的实践. “本土化与规范化: 中国口述历史的再出发”国际学术研讨会、论文集. 哈尔滨.
11. 安若鹏著, 王学彬 & 高顾家 (译). (2024). 我的科研助理ChartGpt全方位使用指南. 上海交通大学出版社.
12. Allan Nevins. (n.d.). Allan Nevins | Columbia University 250 Celebrates Remarkable Columbians. Columbia University. Retrieved January 19, 2026, from https://c250.columbia.edu/c250_celebrates/remarkable_columbians/allan_nevins.html
13. 中国科学家博物馆. (2017). 老科学家学术成长资料采集工程. 中国科学技术协会. https://www.mmcs.org.cn/gzb/cjjz/xmjj/art/2023/art_e214ee7e-90524a99aef026c502cdb0bd.html
14. 中国科学技术协会. (2024). 庆祝全国科技工作者日暨中国科学家博物馆首展活动成功举办. 中国科学技术协会官网. https://www.cast.org.cn/xw/TTXW/art/2024/art_1446640453.html
15. Дэнсмаа, Р. (2025, 4). Хэнтий аймгийн Дадал сумын өндөр настантай хийсэн ярилцлага. Ярилцлага авсан: Б. Чамин-Эрдэнэ.

THE ORAL HISTORY'S DEVELOPMENT AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE TECHNOLOGIES

Sanchir L,

Teachers School, MNUE; doctor (Ph.D)

Corresponding author: Мэйл ID sanchir.l@msue.edu.mn ORCID ID

Abstract

This paper examines the origins and development of oral history research and analyzes how recent advances in artificial intelligence (AI) technologies are influencing this field and opening up new possibilities. Oral history, which focuses on personal memories, lived experiences, and social realities conveyed through firsthand narratives, has developed into an important branch of historical studies since the twentieth century. However, traditional oral history research has faced numerous challenges, including the transcription, preservation, classification, and analysis of large volumes of audio and video interview materials.

In recent years, AI-based technologies such as speech recognition, natural language processing, automatic translation, summarization, and data classification have become effective tools for addressing these difficulties. This paper highlights how AI technologies enhance the efficiency and speed of oral history research while also discussing potential risks related to data reliability, ethical considerations, and the role of the researcher. It argues that the collaboration between historians and artificial intelligence is essential for the future development of oral history studies, contributing to new research methodologies and the advancement of digital oral history archives.

Keywords

Oral History; Development of Oral History; Artificial Intelligence Technologies; ChatGPT
